

IRYNA VASYLYK
(Kijowski Narodowy Uniwersytet im. Tarasa Szewczenki)

Historia państwa i prawa Ukrainy. Najnowszy pogląd

Abstract

Constitutional and Legal History of Ukraine. The Latest View

The book by Ivan Terljuk, that has been reviewed in this paper, analyzes chronologically the most important stages of the formation of socio-political constitution, as well as legal and judicial system of Ukraine, from their dawn until the beginning of the 21st century. The autor focuses especially on the problems of formation and development of the institutions of power and government, sources of law and the process of systematization of the rules of law. The most essential documents of Ukrainian law were also analyzed.

Key words: Ukrainian statehood, mechanisms of state functioning, legislation, government, sources of law

Słowa kluczowe: państwowość ukraińska, mechanizmy państwa, ustawodawstwo, rząd, źródła prawa

W 2013 r. we Lwowie ukazał się wznowiony po raz drugi z poprawkami podręcznik *Historia państwa i prawa Ukrainy*, którego autorem jest dr Ivan Terljuk z Politechniki Lwowskiej. Jest to obszerne, rozbudowane opracowanie, w którym zwrócono uwagę na najważniejsze zagadnienia w ukraińskim systemie społeczno-politycznym, sądownictwie i systemie prawnym. Autor koncentruje się na kwestii tworzenia i rozwoju instytucji politycznych władzy, źródeł prawa i procesie systematyzacji prawa. Analizuje podstawowe dokumenty prawa ukraińskiego.

W rozdziale *Państwo i prawo starożytne* zostały opisane pierwsze twory państwowe na północnym wybrzeżu Morza Czarnego oraz przeanalizowany typowy dla starożytności ustrój miast-państw tego okresu.

Druga część *Ukraińska państwowość w średniowieczu. Państwo i prawo ruskie*, obejmuje zagadnienia związane z powstawaniem państwa u Słowian Wschodnich w okresie istnienia Rusi Kijowskiej. Autor charakteryzuje strukturę społeczną i system polityczny, system sądowniczy, najstarszy pomnik prawa – „Ruską Prawdę” Jarosława Mądrego, a także tworzenie i źródła prawa ruskiego. Poza tym przedstawia charakterystykę stosunków cywilnych, prawa karnego i postępowania sądowego. Szczególną

uwagę poświęca prawu Księstwa Halicko-Wołyńskiego, jego ustrojowi społecznemu, modelowi politycznemu, systemowi prawnemu, tradycji państwowości. Ukazuje tworzenie i rozwój państwa i prawa Wielkiego Księstwa Litewskiego, w szczególności jego systemu społecznego i politycznego, struktury sądownictwa, źródeł prawa i kodyfikacji, omawiając też główne cechy prawa cywilnego i karnego oraz postępowania sądowego.

W rozdziale *Państwowość ukraińska wczesnej epoki nowożytnej* autor przedstawia analizę polityczno-wojskowej struktury Kozaczyzny, prawa zwyczajowego Siczy Zaporoskiej, statusu Kozaków rejestrowych, Hetmańszczyzny oraz wyższych organów rządowych, władz i wymiaru sprawiedliwości. Autor poddaje krytyce, po pierwsze, status prawny armii zaporoskiej w ramach Księstwa Moskiewskiego, po drugie, rosyjskie agendy rządowe powstałe w celu zarządzania Hetmańszczyzną, po trzecie, wprowadzenie rosyjskich podziałów administracyjnych i organów zarządu oraz policji, a także administracyjny i polityczny status slobodzkich pułków kozackich. Przystępnie omawia kodyfikację prawa, główne cechy prawa cywilnego i karnego oraz postępowania sądowego.

W odniesieniu do czasów, gdy Ukraina była podzielona między Imperium Rosyjskie i Cesarstwo Austriackie (później Austro-Węgry), w podręczniku zostały opisane systemy prawne obydwu imperiów. Autor objaśnia system społeczny, polityczny, administracyjny i polityczny obu cesarstw, reformy stosunków społeczno-prawnych (szczególnie tych panujących na wsi), status policji w mechanizmie władzy i strukturach zarządu, system sądownictwa i wymiaru sprawiedliwości, źródła prawa i jego główne cechy oraz ustawodawstwo konstytucyjne.

Osobny rozdział pokazuje państwo i prawo w latach 1917–1921, szczególnie w okresie Centralnej Rady, hetmanatu Pawła Skoropadskiego, Dyrektorii i Zachodnioukraińskiej Republiki Ludowej. Przeprowadzono w nim analizę organów centralnej administracji rządowej i ich uprawnień, organizacji władz terenowych i samorządów, sądownictwa, budownictwa wojskowego, a także procesu legislacyjnego, prawodawstwa o charakterze konstytucyjnym, tworzenia prawa karnego i kształtowania się procedury karnej. W tej części został ukazany także wkład osób, które były członkami kolejnych władz i bezpośrednio wpływały na powstawanie organów władzy państwowej, przebieg reform i ogólny bieg procesu historycznego. W rozdziale wyświetlono proces wchodzenia ziem zamieszkiwanych przez Ukraińców w obręb krajów sąsiednich – Rumunii, Republiki Czechosłowackiej – oraz przeanalizowano podstawowe cechy ich systemów politycznych, polityki narodowej, organizacji administracyjnej oraz publiczno-prawne podstawy statusu w nich Ukraińców, przedstawiając także ocenę utworzenia Ukrainy Karpackiej. Autor wskazuje na rozczłonkowanie administracyjne i terytorialne Ukrainy, opisuje utworzenie niemieckich władz okupacyjnych, niemiecką administrację cywilną, edukację, wymiar sprawiedliwości i aparat represji.

W podręczniku opisano okoliczności powstania ukraińskiego ruchu oporu, jego organizację, utworzenie OUN, UPA i Najwyższej Rady Wyzwolenia jako organu koordynacyjnego.

Oddzielny rozdział jest poświęcony okresowi sowieckiemu. Oprócz opisanego systemu prawnego narzucanego Ukrainie w ramach jej sowietyzacji, zaprezentowano w nim kształtowanie się sowieckich organów represji: zakładów karnych, systemu sądowego,

policji, organów bezpieczeństwa państwowego itd. Autor z prawnego punktu widzenia poddaje analizie wiele wydarzeń i zjawisk, które są nadal omawiane głównie przez historyków, zwłaszcza odnośnie do sowieckiego państwa i prawa podczas pogromów stalinowskich czy też zmian w statusie społecznym i prawnym robotników i chłopów w okresie industrializacji i kolektywizacji. W podręczniku przedstawiono śmiało oceny prawne problematyki Wielkiego Głodu na Ukrainie w latach 1932–1933, zmian struktury organizacyjnej państwowych organów represji, procesu budowy scentralizowanego sądownictwa i prokuratury, zmian organizacyjnych i strukturalnych w systemie karnym, modernizacji prawa konstytucyjnego, wreszcie włączenia Zachodniej Ukrainy do ZSRS oraz zasad prawnych sowietyzacji Ukrainy Zachodniej, północnej Bukowiny, Besarabii i Zakarpacia.

Ostatni rozdział podręcznika obejmuje analizę ukraińskiego rządu i prawa okresu niepodległości po 1991 roku, a także procesu kształtowania się systemu prawnego. Podręcznik jest interesujący i niezbędny nie tylko dla studentów prawa, ale także dla historyków i szerokiego kręgu czytelników.

